

Dariusz Śleszyński, Andrzej Wiśniewski

Dyferencjał Semantyczny jako metoda pomiaru preferencji dążeń życiowych (problemy teoretyczne i propozycje badawcze)

Studia Philosophiae Christianae 13/2, 195-206

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ZAGADNIENI PSYCHOLOGII

ŚLESZYŃSKI DARIUSZ
WIŚNIEWSKI ANDRZEJ

DYFERENCJAŁ SEMANTYCZNY JAKO METODA POMIARU PREFERENCJI DĄŻEŃ ŻYCIOWYCH

(Problemy teoretyczne i propozycje badawcze)

1. Wprowadzenie, 2. Dyferencjał Semantyczny — podstawy teoretyczne,
3. Koncepcja dążeń życiowych, 4. Pomiar preferencji dążeń życiowych,
5. Wnioski końcowe.

1. Wprowadzenie

Dyferencjał Semantyczny jest coraz częściej stosowaną metodą pomiaru znaczenia konotacyjnego pojęć w różnych dziedzinach psychologii. Pierwotnie był on używany głównie do badań psycholingwistycznych, do badań nad stereotypami dynamicznymi, współwystępowaniem różnych doznań sensorycznych, związanych z działaniem jednego bodźca — jako że przede wszystkim do tych celów był skonstruowany przez Osgooda (1952). Obecnie daje się zauważyć, że metoda Dyferencjału Semantycznego znajduje coraz szersze zastosowanie na przykład do badania postaw (Osgood, Suci, Tannenbaum 1957), ocen estetycznych (Żukowski 1973), pojęć terapeutycznych (Wysokińska, Matuszewski 1973).

Artykuł niniejszy utrzymuje się w tym nurcie rozważań i podejmuje próbę przystosowania Dyferencjału Semantycznego do pomiaru preferencji dążeń życiowych. Popularność zastosowania tej metody w przedstawionych dziedzinach związana jest z coraz większą ilością analiz teoretycznych i empirycznych, dzięki którym stwierdzono, że mierzy on przede wszystkim znaczenie w aspekcie emocjonalnego ustosunkowania się do desygnatów (Osgood 1971). To emocjonalne ustosunkowanie się stanowi właśnie podstawowy element szeroko rozumianej koncepcji postawy i dążenia życiowego (oprócz elementu behawioralnego i wartościującego) (Newcomb, Turner, Converse 1965). W przypadku badania postaw i preferencji dążeń życiowych czynnikiem dodatkowym przemawiającym za zastosowaniem tej metody jest możliwość znacznego wyeliminowania zakłóceń motywacyjnych wynikających z treści poszczególnych twierdzeń wchodzących w skład zastosowanej skali używanej do pomiaru postaw

i preferencji dążeń życiowych. Dyferencjał Semantyczny, jak się wydaje, pozwala uniknąć tych zakłóceń ze względu na fakt, że pojęcia określane są przez n — wymiarową przestrzeń semantyczną, na którą składają się biegunowo dobrane pary przymiotników.

Celem artykułu — biorąc pod uwagę teoretyczne założenia konstrukcji Dyferencjału Semantycznego jako metody pomiaru znaczeń — jest więc przedstawienie propozycji badawczych odnoszących się do analizy preferencji dążeń życiowych. Chodzi głównie o analizy dokonywane na gruncie teorii wchodzących w skład egzystencjalnych i humanistycznych kierunków w psychologii. W badaniach na gruncie tych teorii Dyferencjał Semantyczny znajduje zastosowanie ze względu na to, że:

1) daje możliwość określenia preferencji kierunków ludzkiej aktywności — dążeń życiowych,

2) pozwala mierzyć indywidualne różnice w subiektywnym znaczeniu pewnych faktów mających wpływ na proces rozwoju jednostki. Ta możliwość zastosowania Dyferencjału Semantycznego ma swoje uzasadnienie w podstawowym dla kierunków egzystencjalnych i humanistycznych założeniu, że w aktywności psychicznej jednostki zasadnicze znaczenie posiada nie tyle obiektywny fakt, co jego subiektywna percepcja. Artykuł niniejszy dotyczyć będzie możliwości zastosowania Dyferencjału Semantycznego do mierzenia preferencji dążeń życiowych. Stanowi więc próbę przystosowania tego narzędzia badawczego do określania kierunków ludzkiej aktywności, dla celów wyodrębnienia grup eksperymentalnych lub analizy klinicznej.

2. Dyferencjał Semantyczny — podstawy teoretyczne

Podstawą teoretycznych rozważań Osgooda nad synestezją i stereotypami społecznymi stała się wysunięta przez niego koncepcja znaczenia pojęć. Tego typu analiza wymagała rozwiązania pewnych zagadnień wchodzących w zakres rozważań semantyki. Osgood musiał rozstrzygnąć w swoich badaniach czy jego analizy dotyczą znaczenia denotacyjnego, czy konotacyjnego pojęć. Ogólnie można powiedzieć, że znaczenie denotacyjne rozumiane jest jako zespół cech określających zakres danej nazwy. Na przykład denotacją nazwy „kot” jest zbiór złożony z kotów istniejących aktualnie, lub w przeszłości i przyszłości (Kurcz 1976, s. 168). Znaczeniem konotacyjnym tego pojęcia byłby zbiór takich cech jak „czarny”, „zwinny” itp. W psychologii znaczenie konotacyjne pojęcia należy rozumieć jako zbiór procesów emocjonalnych, behawioralnych i poznawczych, które dany znak wywołuje. Można więc powiedzieć, że znaczenie konotacyjne jest miarą ustosunkowań osoby badanej do danego pojęcia, miarą jej postaw i wartości. W początkowych swoich rozważaniach Osgood (1952) mówił o znaczeniu pojęć w aspekcie denotacji,

jednakże w ostatnich swoich pracach (1971) stwierdził, że w psychologicznych badaniach ważniejsze jest ujmowanie znaczenia w aspekcie konotacyjnym — znaczenie emotywnie. W takim ujęciu powstał problem psychologicznego tłumaczenia faktu, że dane pojęcie posiada emotywnie znaczenie, czyli wywołuje określone emocje, zachowanie motywowane przez jakąś wartość. W celu rozwiązania tego problemu Osgood formułuje koncepcję reprezentacyjnego procesu pośredniczącego. Funkcjonowanie tego procesu można tłumaczyć za pomocą teorii uczenia. Jeżeli mianowicie bodziec znany (np. określony fakt z rzeczywistości), który wywołuje niezmiennie ten sam układ zachowania, kojarzy się z bodźcem nieznanym (np. graficzny zapis danego faktu z rzeczywistości) i łączeniu temu towarzyszy wzmocnienie, to bodziec nieznaną wykazuje wzrastający stopień asocjacji z pewną częścią składową zachowania pobudzonego przez bodziec znany. Powstaje zatem sytuacja, w której bodziec nieznaną wywołuje tę część zachowania, które wcześniej mogłoby się pojawiać tylko jako wynik zadziałania bodźca znanego. W tym rozumieniu mówimy właśnie o reprezentatywności zachodzącego procesu. Natomiast o jego roli pośredniczącej mówimy ze względu na to, iż zachowanie wzbudzone przez bodziec nieznaną wykazuje daleko idącą identyczność z zachowaniem, którego przyczyną byłby bodziec znany. Dla przykładu można podać następującą zależność: „Słowa reprezentują przedmioty, gdyż powodują w umyśle ludzkim kopie zachowania skierowanego na te same przedmioty” (Osgood, Suci, Tannenbaum 1957, s. 7). Można więc powiedzieć, że znaczenie konotacyjne jest „zdolnością” wywoływania przez dany znak określonego reprezentacyjnego procesu pośredniczącego; czyli wywoływania tych reakcji emocjonalnych, behawioralnych i poznawczych, które wcześniej pojawiały się w związku z określonym faktem z rzeczywistości. Wszystkie reprezentacyjne procesy pośredniczące odnoszące się do danego pojęcia tworzą n — wymiarową przestrzeń semantyczną. Przestrzeń semantyczna może być operacyjnie ujmowana poprzez swoje charakterystyki, którymi są antonimiczne pary przymiotników tworzące skale dla znaków. Z tego względu znaczenie każdego pojęcia, które kształtuje się na skutek zaistnienia reprezentacyjnego procesu pośredniczącego może być ujmowane poprzez wiele takich przymiotnikowych skal. Te charakterystyki przymiotnikowe mogą odnosić się do wielu znaków, a nie tylko do jednego konkretnego pojęcia. W oparciu o analizę czynnikową stwierdzono, że wiele takich charakterystyk przymiotnikowych jest ze sobą wysoce skorelowanych; tworzą wiązkę korelacyjną — wspólny wymiar. Osgood, Suci, Tannenbaum (1957) zbadali 20 pojęć na 50 skalach przymiotnikowych. Badaniami objęto 100 studentów amerykańskich. Wyniki opracowane za pomocą analizy czynnikowej umożliwiły wykrycie czterech ogólniejszych wymiarów (dymensji) dla skal przymiotnikowych. Są one następujące:

1) wymiar wartościowania — odpowiedzialny za 33,73% wariancji ogólnej,

2) wymiar siły — odpowiedzialny za 7,62% wariancji ogólnej,

3) wymiar aktywności — odpowiedzialny za 6,24% wariancji ogólnej,

4) wymiar odpowiedzialny za 1,25% wariancji ogólnej.

Na podstawie tych badań, oprócz wykrycia czterech dymensji, dla każdego wymiaru wybrano skale, które miały największy ładunek czynnikowy i jednocześnie najmniejszy innych wymiarów.

Podsumowując zagadnienia teoretyczne można za Osgoodem wyciągnąć pewne wnioski, które są podstawą konstruowania techniki służącej do mierzenia konotacyjnego znaczenia pojęć — Dyferencjału Semantycznego. Są one następujące:

1) Proces opisu lub osądu można zrozumieć jako umieszczenie każdego z pojęć na empirycznym (uw warunkowanym doświadczeniem) kontinuum wyznaczanym przez parę przeciwstawnych przymiotników.

2) Wiele takich skal jest ze sobą silnie skorelowanych i tworzą one wiązkę korelacyjną — jeden wymiar.

3) Wymiary te określają przestrzeń semantyczną, wewnątrz której można zlokalizować znaczenie konotacyjne badanego pojęcia (Osgood, Suci, Tannenbaum 1957).

Badając rzetelność skonstruowanego Dyferencjału Semantycznego Osgood z grupy 1000 itemów (20 pojęć razy 50 skal) zastosowanych do badań 100 studentów wyselekcjonował 40 itemów i przeprowadził badania jeszcze raz. Uzyskał współczynnik rzetelności .85. Największa stałość mierzona techniką test — retest miała miejsce w zakresie wymiaru wartościowania. Średnie odchylenie na jednej skali między pierwszym a drugim badaniem wynosiło .48 jednostek skalowych. Dla czynnika siły odchylenie wynosiło .71 jednostek skalowych, a dla aktywności .70 jednostek skalowych.

Badając trafność metody Suci korelował wyniki Dyferencjału Semantycznego z wynikami skali Thurstone'a w zakresie pojęć: Murzyn, Kościół, Kara śmierci. Wszystkie współczynniki korelacji były istotne powyżej poziomu ufności .01. Trafność dyferencjału sprawdzono korelując jego wyniki ze skalą Guttmana badając podstawy farmerów w stosunku do hodowli zwierząt. Korelacja rangowa wynosiła .78, a poziom ufności był mniejszy od .01 (Osgood, Suci, Tannenbaum 1957, s. 193n).

Dla konstrukcji konkretnej metody Dyferencjału Semantycznego Osgood podał pewne kryteria w oparciu o które należy dobierać skale przymiotnikowe:

1) wysoki ładunek czynnikowy danego wymiaru,

2) możliwie największy stopień odniesienia danej pary przymiotników do badanego pojęcia.

Ilość przyjętych w oparciu o te kryteria skal przymiotnikowych jest

w zasadzie dowolna. Przeważnie używa się Diferencjału Semantycznego złożonego z 10—12 skal opisowych. Należy jednak pamiętać, że rzetelność narzędzia badanie rośnie wraz z ilością zastosowanych skal (Marks 1965).

Podobnie jak ilość stosowanych do badania skal jest dowolna, tak również i ilość stopni między każdą parą przymiotników jest dowolna. Najczęściej używa się skal siedmiostopniowych. W zależności od rodzaju badanych pojęć można stosować skale wchodzące w skład wszystkich wymiarów, lub skale należące do jednego wymiaru. W przypadku badania postaw i preferencji dążeń życiowych stosuje się głównie skale wchodzące w skład wymiaru wartościowania, ponieważ w badaniach tych Diferencjał Semantyczny służy zasadniczo jako technika badania komponenty afektywnej (por. Marody 1976, s. 137).

3. Koncepcja dążeń życiowych

Zadaniem przedstawionego artykułu jest próba przystosowania Diferencjału Semantycznego do empirycznego badania preferencji dążeń życiowych. Dążenia te stanowią kluczowe zagadnienie w analizie aktywności opartej na egzystencjalnych i humanistycznych koncepcjach w psychologii, ujmujących człowieka w aspekcie celów i wartości, kierunków jego działania, realizacji możliwości rozwojowych, transcendencji samego siebie itp. Można tu użyć sformułowania Masłowa (1967), że ludzie realizujący Wartości Istnienia (samoaktualizujący się) są pogrążeni w czymś, co jest poza nimi. Takie ujęcie człowieka zakłada pewną perspektywę rozwojową, która wyklucza traktowanie go w aspekcie bodziec—reakcja. Oznacza położenie głównego nacisku w analizie zachowania na proces stawania się osobą w pełni funkcjonującą (Rogers 1961), osobowością (Dąbrowski 1974), osobą samoaktualizującą się (Masłowski 1967).

Na bazie tych teorii dokonuje się analiz dotyczących struktury osobowości, opisu jej elementów, współzależności — czego przykładem mogą być badania Rogersa nad psychoterapią, Masłowa nad potrzebami podstawowymi. Jednakże, jak się wydaje, nie przeprowadza się szeroko zakrojonych empirycznych analiz dotyczących samego procesu stawania się osobą w pełni funkcjonującą, samoaktualizującą się. Trudności związane z tego typu analizami są spowodowane tym, że badania te są długotrwałe w czasie, a ponadto psychologia humanistyczna i egzystencjalna ciągle jeszcze dopracowuje się operacyjnych ujęć tego zagadnienia. O ile pierwsza trudność wydaje się możliwa do pokonania w oparciu o różne formy retrospekcji, o tyle druga wymaga ustalenia pewnych teoretycznych podstaw i empirycznej ich weryfikacji.

Opirając się na teoretycznych założeniach leżących u podstaw wielu

kierunków egzystencjalnych i humanistycznych można przyjąć, że użyteczną dla analizy procesu rozwoju będzie koncepcja dążenia życiowego. Należy go rozumieć jako zespół (syndrom) aktywności, które są realizacją określonych celów, potencjalnych możliwości — wartości. Dążenia życiowe mogą być określane przez równoważne terminy, jak na przykład „zadanie życiowe”, „misja życiowa”, „realizacja swojego powołania”, a także „zdobywanie pozytywnej samooceny”, zdobywanie „zasłużonego prestiżu” itp.

Ponieważ celem i motywem dążenia życiowego jest jakaś wartość, którą jednostka doświadcza, akceptuje i realizuje, dlatego można w nim upatrywać przede wszystkim element emocjonalny (doświadczeniowy) oraz behawioralny i wartościujący. Wyróżnienie tego rodzaju elementów w dążeniu pozwala na zastosowanie do jego badania różnych narzędzi pomiaru, jak na przykład Dyferencjał Semantyczny.

Badania dążeń życiowych za pomocą Dyferencjału Semantycznego są uprawnione przede wszystkim z tego względu, że technika ta mierzy konotacyjne znaczenie pojęć w aspekcie emocjonalnego ustosunkowania się do desygnatu, które to ustosunkowanie się wydaje się mieć w koncepcji dążenia życiowego najważniejsze znaczenie na skutek doświadczeniowego przeżycia wartości stanowiącej motyw i cel dążenia. Dyferencjał Semantyczny daje dwie możliwości badania dążeń życiowych:

1) może służyć jako narzędzie do badania ich preferencji i w tym aspekcie stanowi punkt wyjścia dla naszych analiz klinicznych;

2) może być stosowany jako metoda pomiaru indywidualnych różnic znaczenia pewnych zachowań wchodzących w skład dążenia życiowego.

Przy zastosowaniu Dyferencjału Semantycznego do pomiaru preferencji dążeń życiowych stanowi on technikę podobną do tej, gdy stosuje się go do pomiaru postaw.

4. Pomiar preferencji dążeń życiowych

Ta część artykułu poświęcona jest przedstawieniu pewnych teoretycznych i praktycznych wniosków, które nasunęły się autorom, gdy w oparciu o wyżej przedstawione rozważania teoretyczne zastosowali Dyferencjał Semantyczny Osgooda do pomiaru preferencji dążeń życiowych wyodrębnionych na podstawie analizy teorii osobowości i motywacji Abrahama H. Masłowa (por. Śleszyński, Wiśniewski 1976). Dyferencjał Semantyczny stosowano jako metodę pomiaru preferencji dążeń życiowych, w ramach których przeprowadzono analizę kliniczną kształtowania się poczucia sensu życia i poczucia własnej wartości (*self esteem*). Poniżej zostaną przedstawione kolejne etapy postępowania badawczego obejmującego sposób wyodrębnienia dążeń życiowych, jak również technikę pomiaru ich preferencji. W zamierzeniu autorów stanowi to przed-

stawienie pewnej strategii badawczej, która jak się wydaje jest użyteczna przy analizie aktywności ujmowanych w aspekcie egzystencjalnych i humanistycznych teorii osobowości i motywacji.

a) Wyodrębnienie dążeń życiowych.

Tak więc zasadniczym problemem jest wyodrębnienie na podstawie przyjętej teorii osobowości i motywacji takiej grupy dążeń życiowych, które możliwie całościowo ujmowałyby różnorodne kierunki aktywności człowieka. W tego typu analizach dobre rezultaty daje połączenie dwóch rodzajów postępowania: badań pilotażowych i procedury sędziów. W przeprowadzonych badaniach postawiono 350 osobom w wieku 17—40 lat (uczniowie klas maturalnych, studenci, osoby o pewnym stażu pracy zawodowej) dwa otwarte pytania:

- 1) Co stanowi najważniejszy cel twojego życia?
- 2) Jaką rolę pełni ten cel w twoim życiu?

Zebrany materiał empiryczny pozwalał ustalić, że osoby posiadają różnorodne cele życiowe. Jednakże wiele spośród nich było wspólnych dla wielu osób. Cele te zawsze stanowiły pewną formę realizacji wartości, swojego zadania życiowego, osiągnięcia prestiżu społecznego itp. Następnie powołano 15 sędziów (2 socjologów, 3 filozofów, 10 psychologów, którzy w oparciu o dane pilotażowe i znajomość przyjętej, jako podstawowej, teorii Masłowa ustalili 24 podstawowe dążenia życiowe. Dalszym etapem doboru dążeń było przebadanie 50 osób za pomocą otrzymanej listy dążeń. Proszono, aby osoby badane wybrały najbardziej charakterystyczne dla siebie dążenia, w ramach których przebiegała ich aktywność życiowa.

Okazało się, że najliczniej realizowana była grupa 14 dążeń. Są one następujące: 1) Realizacja swojego zadania i misji życiowej, 2) Miłość, 3) Sprawiedliwe i odpowiedzialne postępowanie w stosunku do innych, 4) Wiara w Boga, 5) Szacunek do siebie, 6) Wysoka pozycja społeczna, 7) Znalezienie swojego miejsca w świecie, 8) Wolność i niezależność, 9) Dobra materialne, 10) Praca, 11) Uznanie i szacunek ze strony innych, 12) Wiedza, 13) Życie bez maski i pozy, 14) Rodzina.

W ten sposób przeprowadzone postępowanie badawcze pozwala na znalezienie punktu wyjścia dla dalszych badań w oparciu o dane teoretyczne i empiryczne.

b) Konstruowanie Dyferencjału Semantycznego do pomiaru preferencji dążeń życiowych.

Do pomiaru preferencji dążeń życiowych stosuje się różne odmiany Dyferencjału Semantycznego. Można używać metody, która bierze pod uwagę trzy wymiary (wartościowania, siły i oceny). Wydaje się jednak, że najbardziej użytecznym narzędziem jest dyferencjał, który zbudowa-

ny jest tylko w oparciu o skalę wchodzące w skład wymiaru wartościowania (załącznik I).

Rzetelność skonstruowanej wersji Dyferencjału Semantycznego obliczono za pomocą współczynnika stałości metodą retestowania w odstępie dwutygodniowym. Badania przeprowadzono badając 60 osób (w tym 23 mężczyzn i 37 kobiet) w wieku od 25 do 40 lat. Współczynniki stałości podano w załączniku II.

Przedstawioną wersję Dyferencjału Semantycznego należy traktować jako propozycję badawczą, ponieważ do każdorazowych badań należy konstruować nową jego odmianę w myśl zasad o wysokim naładowaniu czynnikiem i tematycznym odniesieniu skal do badanego pojęcia.

c) Analiza danych empirycznych.

Analiza danych empirycznych polega na zastosowaniu podanego przez Osgooda i jego współpracowników w pracy „The Measurement of Meaning” (1957, s. 85—91) postępowania statystycznego, którego końcowym efektem jest macierz ujmująca wzajemne odległości pomiędzy dążeniami preferowanymi przez daną osobę. Macierz ta wyliczana jest według wzoru:

$$D_{il} = \sqrt{\sum_j d_{il}^2}$$

gdzie:

- D_{il} — odległość liniowa pomiędzy punktami w semantycznej przestrzeni reprezentującymi pojęcia i oraz l .
- d_{il} — różnice pomiędzy wskaźnikami liczbowymi pojęć i oraz l w tym samym wymiarze przestrzeni semantycznej — j

Dalszym etapem analizy jest przedstawienie macierzy otrzymanej dla każdej badanej osoby na wykresie graficznym, który ułatwia rozpatrywanie zależności pomiędzy wszystkimi dążeniami, gdyż umożliwia przedstawianie dążeń życiowych danej osoby na kontinuum od najmniej preferowanego do najbardziej preferowanego. Wykreślenie takiego kontinuum jest możliwe dzięki zastosowaniu do badania tylko jednego wymiaru, a mianowicie wartościowania (w przypadku użycia większej liczby wymiarów graficzny wykres odległości liniowych między pojęciami przybiera postać modelu przestrzennego).

Charakterystyczną cechą Dyferencjału Semantycznego jest to, że o wysokiej preferencji danego dążenia mówi jego wysoki średni wskaźnik liczbowy, powodujący zarazem, że na kontinuum dążenie to znajduje się w grupie dążeń wysoko preferowanych przez daną osobę. Tak więc poszczególne dążenia właściwe dla osoby układają się na takim kontinuum w pewne grupy (konfiguracje) charakteryzujące się bliską odległością liniową. Jednocześnie grupy te jako całości są jednakowo prefero-

wane, lub nie preferowane. Opierając się na cesze Dyferencjału Semantycznego, wnoszącej o tym, że o preferencji dążenia świadczy jego wskaźnik liczbowy, co z kolei zaznacza się jego położeniem na kontinuum, dla każdej badanej osoby wybiera się konfigurację dążeń o najwyższym wskaźniku liczbowym. Ważna jest też mała odległość liniowa między dążeniami wchodzącymi w skład takiej konfiguracji.

Przedstawiona poniżej macierz zależności liniowych pomiędzy dążeniami życiowymi i graficzne ujęcie jej na wykresie jest końcowym etapem takiego postępowania badawczego w przypadku jednej z przebadanych osób (Marta, K. l. 34):

Numer
dążenia

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----

1	X													
2	3	X												
3	3	6	X											
4	4	7	1	X										
5	7	4	11	11	X									
6	12	9	15	16	5	X								
7	5	2	8	9	2	7	X							
8	5	2	8	9	2	7	0	X						
9	8	6	12	13	2	9	4	4	X					
10	3	6	0	1	10	15	8	8	12	X				
11	3	0	6	7	4	9	2	2	6	8	X			
12	1	2	4	5	6	11	4	4	8	4	2	X		
13	0	3	3	4	7	12	5	5	9	3	3	1	X	
14	3	6	0	1	10	15	8	9	12	0	6	4	3	X

Macierz odległości liniowych pomiędzy dążeniami życiowymi 1 ... 14 (przedstawionymi w części 4a artykułu).

4	3	10		1	12		2		7		5		9		6
	14			13			11								

Graficzna ilustracja danych z macierzy.

Po przedstawieniu danych teoretycznych i empirycznych należałoby zwrócić uwagę na ważny problem, którego rozwiązanie warunkuje poprawność przyjętego postępowania badawczego. Wydaje się, że decydujące znaczenie dla tego typu badań ma zgodność wyodrębnionych dążeń życiowych z założeniami przyjętej do analizy zachowania teorii osobowości i motywacji. Ma to znaczenie przede wszystkim w klinicznej analizie otrzymanych za pomocą Dyferencjału Semantycznego wyników.

5. Wnioski końcowe

a) Dyferencjał Semantyczny jest narzędziem, które pozwala analizować kierunek tendencji rozwojowych — preferowane dążenia życiowe, oraz jakościowe elementy rozwoju — subiektywne znaczenie pewnych faktów, zachowań. W świetle przeprowadzonych rozważań ma to szczególne znaczenie w analizie aktywności opartej na egzystencjalnych i humanistycznych teoriach osobowości i motywacji, dla których pojęcie dążenia życiowego wydaje się być podstawowe.

b) Dyferencjał Semantyczny mierzy konotacyjne znaczenie pojęć w aspekcie emocjonalnego ustosunkowania się do desygnatów; dlatego też przy pomiarze postaw i preferencji dążeń życiowych ten ich aspekt jest przede wszystkim uwzględniony. Stanowi to jednocześnie pewne ograniczenie metody, ze względu na fakt, że w niektórych przypadkach ważne jest denotacyjne znaczenie pojęcia.

c) Koncepcja reprezentacyjnego procesu pośredniego stanowi wystarczające uzasadnienie dla stosowania Dyferencjału Semantycznego w badaniach klinicznych, mimo, że metoda ta przeznaczona jest głównie do badań semantycznych.

d) Zaletą Dyferencjału Semantycznego jest możliwość jego modyfikacji w zależności od celu badań. Użycie go do badania preferencji dążeń życiowych jest jednym z wielu jego możliwych zastosowań.

e) Wyniki uzyskiwane za pomocą Dyferencjału Semantycznego pozwalają stosować wiele analiz statystycznych; analiza czynnikowa daje możliwość ustalania wymiarów semantycznych, a analiza odległości liniowych daje podstawy do wykrywania semantycznych podobieństw i różnic pomiędzy pojęciami.

f) Dyferencjał Semantyczny jest metodą, którą cechuje duża łatwość stosowania w badaniach empirycznych.

Załącznik I

Skale przymiotnikowe wymiaru wartościowania Dyferencjału Seminaryjnego C. E. Osgooda (1957, s. 53—55).

1. dobry (good)	zły (bad)	tabl. V.1
2. daje poczucie bezpieczeństwa (safe)	nie daje poczucia bezpieczeństwa (dangerous)	tabl. V.1
3. nieegoistyczny (altruistic)	egoistyczny (egoistic)	tabl. V.5
4. przyjazny (friendly)	nieprzyjazny (unfriendly)	tabl. V.6
5. zgodny (harmonious)	niezgodny (dissonant)	tabl. V.9
6. pociągający (tasty)	odpychający (distasteful)	tabl. V.14
7. sprzyjający (fortunate)	niesprzyjający (unfortunate)	tabl. V.15

8. celowy (meaningful)	bezelowy (meaningless)	tabl. V.17
9. sensowny (meaningful)	bezsensowny (meaningless)	tabl. V.17
10. korzystny (useful)	niekorzystny (useless)	tabl. V.18
11. ważny (important)	nieważny (unimportant)	tabl. V.18
12. postępowy (progresive)	zacořany (regresive)	tabl. V.19
13. szczery (true)	falszywy (false)	tabl. V.20
14. pozytywny (positive)	negatywny (negative)	tabl. V.21
15. godny szacunku (reputable)	niegodny szacunku (disreputable)	tabl. V.22

Załącznik II

Współczynniki stałości pomiaru preferencji dążeń życiowych badanych za pomocy Dyferencjału Semantycznego C.E. Osgooda.

	Wskaźnik r_{tt} N — 60
1. Wiara w Boga	.82
2. Miłość	.76
3. Realizacja swojego zadania i misji życiowej	.63
4. Praca	.78
5. Wiedza	.75
6. Szacunek do siebie	.59
7. Sprawiedliwe i odpowiedzialne postępowanie w stosunku do innych	.67
8. Rodzina	.79
9. Dobra materialne	.61
10. Życie bez maski i pozy	.72
11. Wysoka pozycja społeczna	.61
12. Znalezienie własnego miejsca w świecie	.56
13. Uznanie i szacunek ze strony innych	.69
14. Wolność i niezależność	.62

Bibliografia

1. Dąbrowski K.: *Zdrowie psychiczne a wartości ludzkie*, Warszawa, PTHP, 1974.
2. Kurcz I.: *Psycholingwistyka*, Warszawa, PWN, 1976.
3. Marks I.M.: *Patterns of meaning in psychiatric patients*, Maudsley Monographs, No. 13, Oxford University Press, 1965.
4. Marody M.: *Sens teoretyczny a sens empiryczny pojęcia postawy*, Warszawa, PWN, 1976.
5. Maslow A.H.: *A theory of metamotivation: The biological rooting of the Value-Life*, „J. humanistic Psychol.”, 7(1967) 2, 93—127.
6. Newcomb T.M., Turner R.H., Converse P.E.: *Psychologia społeczna*, tłum. zbiorowe, Warszawa, PWN, 1970.
7. Osgood C.E.: *The nature and measurement of meaning*, „Psychol. Bull.”, 49 (1952) 197—237.

8. Osgood C.E., Suci G.J., Tannenbaum P.H.: *The measurement of meaning*, Urbana, University of Illinois Press, 1957.
9. Osgood C.E.: *Exploration in semantic space: A personal diary*, „J. soc. Issues”, n. 27 (1971) 5—64.
10. Rogers C.: *On becoming a person*, Boston, H. Mifflin, 1961.
11. Śleszyński D., Wiśniewski A.: *Zagadnienie motywacji w ujęciu Abrahama H. Masłowa*, „Studia Philos. Christ.”, 12 (1976) 1, 229—241.
12. Wiśniewski A., Śleszyński D.: *Koncepcja hierarchicznej struktury potrzeb w historii Abrahama H. Masłowa*, „Studia Philos. Christ.”, 12 (1976) 2, 191—9.
13. Wysokińska T., Matuszewski A.: *Ocena pojęć psychoterapeutycznych*, „Przegląd Psychologiczny”, 16 (1973) 2, 223—241.
14. Żukowski N.: *Dyferencjał semantyczny jako metoda pomiaru ocen estetycznych*, „Studia Estetyczne”, n. 10 (1973) 267—380.